

В. А. Чижов,

аспірант, Київський національний економічний університет, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ІТ-КОМПАНІЯМИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ УКРАЇНИ

V. Chyzhov,

postgraduate student, Kyiv National Economic University, Kyiv

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF IT COMPANIES MANAGEMENT UNDER THE SOCIO-ECONOMIC CRISIS IN UKRAINE

У статті визначено основні стратегічні напрями розвитку ІТ-галузі України. Проаналізовано політико-правові (політична нестабільність та військовий конфлікт на Донбасі; недосконалість українського законодавства; відсутність реальної підтримки з боку держави; незахищеність авторських і майнових прав), техніко-економічні (проблеми оподаткування; девальвація гривні; відсутність передумов для розвитку продуктових компаній; недостатній розвиток внутрішнього ринку; відставання в провадженні нових технологій на загальнодержавному рівні) та кадрові (дисбаланси попиту і пропозиції на ринку праці; недостатній рівень освітньої підготовки) чинники загроз та викликів, з якими зіштовхуються ІТ-компанії функціонуючи в країні. У підсумку визначено, що успішний розвиток ІТ-сфери в Україні пов'язаний зі створенням прозорих та стабільних правил ведення бізнесу та гарантуванням його безпеки; сприяттям розвитку внутрішнього ринку, зокрема продуктових компаній; забезпеченням якісної підготовки професійних кадрів для ІТ-сфери; формуванням позитивного ІТ-іміджу України; функціонуванням адекватної та прозорої фіскальної системи.

The article defines main strategic course of the Ukrainian IT industry development. The article analyses political and legal (political instability and armed conflict in Donbas, imperfection of Ukrainian legislation, lack of real government support, unprotected intellectual property) economic and technical (problems with taxation, national currency devaluation, lack of background for product companies developing, insufficient development of domestic market, backlog of modern technologies implantation on national level) and labor (demand and supply misbalance on labor market, inadequate professional training) factors of threats that IT companies collide with in Ukraine. As a result is summered that successful IT sector development should be guaranteed by creation of transparent and stable rules of business conduct and its safety, domestic market development, especially product companies, qualitative professional training, positive Ukrainian IT- image formation, functioning of adequate fiscal system.

Ключові слова: кризис-менеджмент, ринок ІТ, аутсорсинг, ринок праці ІТ, інтелектуальна власність, ІТ-технології, ІТ-освіта.

Key words: crises management, IT market, outsourcing, IT labor market, intellectual property, IT-technologies, IT-education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Індустрія інформаційних та комунікаційних технологій України здебільшого привертає до себе увагу в періоди соціально-економічних потрясінь, коли галузь найбільшою мірою вимагає до себе уваги з точки зору правильної оцінки проблем та ризиків, здатних вплинути на успішне функціонування бізнесу. У цей період починають переорієнтуватися управлінські підходи, розробляються нові моделі та схеми поведінки на ринку. Варто відзначити, що стосовно сфери ІТ, на відміну від інших галузей господарства, багатьма фахівцями криза вважається позитивним явищем, здатним якісно оновлювати галузь.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Виходячи з вищезазначеного, джерелами для проведення наукових досліджень, покладених в основу написання статті стали не фундаментальні праці вітчизняних та зару-

біжних вчених, а, в першу чергу, наукові публікації розміщені у періодичних виданнях та у мережі Інтернет, авторами яких є фахівці галузі [2; 3; 6—9; 12; 13], дані аналітичних агентств [1; 5; 11] та матеріали досліджень інформаційного порталу Developersof Ukraine (DOU) [4; 10].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження проблем та основних напрямів розвитку ринку ІТ в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Останні роки ІТ-сектор України демонстрував стабільне щорічне зростання на рівні 10—25%. Протягом останнього десятирічного періоду його обсяг збільшився приблизно в 10 разів. З огляду на невелику прозорість ІТ-сектору, слід відзначити розбіжність даних, що характеризують масштаби даного процесу. Згідно з офіційними даними Держав-

Таблиця 1. SWOT-аналіз ІТ-галузі України в умовах кризи

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Висока якість ІТ-таланту - Репутація українських програмістів - Зростання талановитої молоді - Сертифіковані спеціалісти - Сильне прагнення успіху - Великий пул відносно дешевих ІКТ-ресурсів - Підхід орієнтований на результат - Зручне географічне розташування - Швидке зростання ІТ-сектору 	<ul style="list-style-type: none"> - Висока фрагментарність ІТ-ринку - Низький рівень іноземних інвестицій - Відтік висококваліфікованих кадрів - Неприятливе законодавче поле - Низький рівень витрат на ІТ на внутрішньому ринку - Втрати Криму та частини Донбасу - Високий рівень корупції - Негарантовані права інвесторів та власності
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Девальвація гривні - Низький рівень плинності кадрів - Консолідація ринку - Потенційне приєднання до ЄС - Трансформація індустрії з ІТ у High-Tech 	<ul style="list-style-type: none"> - Брехлива військова пропаганда - Збільшення відтоку висококваліфікованих кадрів - Економічна рецесія

Джерело: [2].

ної служби статистики України у 2014 році експорт комп'ютерних, інформаційних і телекомунікаційних послуг становив 1,6 млрд дол, а імпорт — 0,5 млрд дол. Зокрема комп'ютерних 1,06 млрд дол та 0,21 млрд дол, відповідно. Водночас за оприлюдненим спільним дослідженням Ukrainian Digital News та AVentures Capital проведеним спільно з асоціаціями та провідними компаніями галузі, обсяг експорту ІТ-послуг у 2014 року оцінюється в 2,3 млрд дол. [8].

Серед нинішніх основних стратегічних напрямів розвитку ІТ-сектору України в глобальному сенсі можна виділити:

- розвиток хмарних технологій;
- поширення мобільних пристроїв і організація мобільного доступу;
- аналітика великих обсягів даних (Big Data);
- інтеграція мобільних пристроїв і технологій соціальних мереж в корпоративне середовище;
- стрімке зростання ринку ІРО.

Аналізуючи проблеми українського ринку ІТ, зупинимося на більш детальному аналізі загроз та викликів, що виникають у ІТ-компаній безпосередньо в країні. Слід зазначити, що на думку значної кількості фахівців та успішних менеджерів, кризи в ІТ-галузі носять специфічний характер, суть якого полягає у тому, що при правильному підході до кризис-менеджменту в компанії, криза може стати значним поштовхом для подальшого розвитку.

Варто зауважити, що на нашу думку, низка ризиків, яка виникла для вітчизняних ІТ-компаній починаючи 2014 році після революції гідності, серед усього іншого, зумовлені наявністю геополітичного конфлікту, анексією Криму Російською Федерацією та початком збройного протистояння на Донбасі. З точки зору дослідження ринку заслуговує уваги SWOT-аналіз, презентований Авірамом Айзенбергом у вересні 2014 року на Конференції IT Weekend 2014.

Далі ми детальніше розглянемо та доповнимо чинники ризику для розвитку ІТ-бізнесу в Україні, на які, на нашу думку, мають зважати кризис-менеджери компаній, що функціонують в Україні:

Політико-правові чинники:

- політична нестабільність та військовий конфлікт на Донбасі;
- недосконалість українського законодавства;
- відсутність реальної підтримки з боку держави;
- незахищеність авторських і майнових прав;
- неправомірна діяльність з боку силових органів щодо окремих ІТ-компаній та юридичні ризики.

Техніко-економічні чинники:

- проблеми оподаткування;
- девальвація гривні;
- відсутність передумов для розвитку продуктивних компаній і стартапів;
- недостатній розвиток внутрішнього ринку;
- відставання в провадженні нових технологій на загальнодержавному рівні.

Кадрові чинники:

- дисбаланси попиту і пропозиції на ринку праці;
- недостатній рівень освітньої підготовки.

Суть основних політико-правових чинників полягає в наступному. По-перше, політична нестабільність та збройний конфлікт на Донбасі створюють додаткові чинники ризику діяльності ІТ-компаній на ринку України. Війна стала основним чинником, який гальмує в першу чергу розвиток ІТ-аутсорсингу в Україні. Для клієнтів аутсорсингових компаній важлива безперервність процесу розробки. Якщо конфлікт виїде за межі Донбасу, це може стати причиною зупинки роботи частини офісів, що призведе до неминучих фінансових втрат. Не всі клієнти готові прийняти такі ризики. Результатом цього, стало суттєве уповільнення протягом останніх двох років темпів зростання галузі — з 20—25% до 10—15% щорічно.

Другим суттєвим чинником ризику є відсутність реальної підтримки з боку держави. У своєму звіті "Звіт щодо глобальних інформаційних технологій — 2013" зі 144 країн світу Світовий економічний форум за показниками "важливість ІКТ для держави" та "урядовий успіх, пов'язаний із розвитком ІКТ" поставив Україну на 130 і 122 місця відповідно [11]. Вважається, що перший етап позитивних зрушень у цій сфері розпочався з прийняттям 22 січня 2012 року Верховною Радою України Закону щодо підтримки ІТ-галузі.

Варто відзначити, що протягом останнього року були зроблені певні кроки, прийнятні декларативні, які мають визначити рамки взаємодії між державою та ІТ-бізнесом. Зокрема відповідно до нового урядового проекту, який передбачає створення 100 тис. робочих місць у цій сфері, до 2020 року Україна має намір вийти в лідери в сфері ІТ-аутсорсингу. Очікується отримання доходів у розмірі понад 10 млрд дол. від експорту ІТ-послуг до США і ЄС, а також 1 млрд дол. інвестицій у розширення і модернізацію освітньої системи.

Проектом передбачено створення прийнятних умов роботи для вітчизняних ІТ-фахівців, що має уповільнити, або навіть призупинити процес "відпливу інтелекту" і висококваліфікованих кадрів з країни. Крім того, ініціатори проекту обіцяють переглянути податкове законодавство для забезпечення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку. Основними напрямками проекту має стати експорт послуг та розробка моделі електронного уряду.

За визначенням фахівців, ринок ІТ-аутсорсингу є достатньо жорстким та конкурентним. Для нього також притаманний високий професіоналізм у наданні послуг та динамічний розвиток. За прогнозами авторів проекту, Україна, яка і нині є лідером у Центральній та Східній Європі в галузі ІТ, протягом найближчих 5—6 років, має шанс зайняти унікальну нішу не лише на регіональному, а й на світовому ринку послуг, склавши реальну конкуренцію Китаю та Індії, які за різними оцінками сумарно контролюють близько 90% світового ринку аутсорсингу.

Стосовно проблеми незахищеності авторських та майнових прав слід зазначити, що ситуація із захистом прав інтелектуальної власності стримує зростання української економіки загалом та ІТ-ринку зокрема. За цим критерієм у світових рейтингах Україна стабільно посідає останні місця. Так, у 2013 році, за даними дослідження "Міжнародний індекс захисту прав власності" Україна посіла 113 місце з 131 країн [5]. Разом з тим, останні два роки спос-

терігається певна позитивна тенденція щодо поліпшення ситуації із захистом прав інтелектуальної власності в Україні. Так, у щорічному звіті Торговельного представника США (USTR) "Special 301 Report", в якому аналізується стан охорони прав інтелектуальної власності у світі, з 2013 року Україна розглядалася як найбільший порушник. Однак, у звіті за 2015 рік наша країна вийшла з переліку Priority Foreign Country і була переміщена в групу на один рівень вище — до Priority Watch List, позиції у якому збереглися і в 2016 році [1]. Причини цього позитивного зрушення стали реформи, які здійснив Україна у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Загальновідомим є той факт, що на сьогоднішній день об'єкти авторського права і суміжних прав поширюються здебільшого за допомогою Інтернету. Це зумовлено тим, що законодавство України щодо охорони таких об'єктів не містить необхідних правових інструментів для їхньої охорони в мережі Інтернет. На думку фахівців, запропоновані на сьогодні проекти змін до різноманітних законодавчих актів, здебільшого спрямовані не на розв'язання проблеми, а на регулювання сфери [6].

Не можна оминути питання відсутності асигнувань коштів на легалізацію піратського програмного забезпечення. Якщо у 2013 році на легалізацію такого програмного забезпечення державним бюджетом було виділено 100 млн грн., то у 2014—2015 роках — не виділено нічого. При цьому раніше планувалося закінчити легалізацію програмного забезпечення в державних органах до 2015 року.

За оцінками компанії Microsoft, станом на 2015 рік близько 85% програмних продуктів корпорації, що використовуються в українських державних установах є неліцензійними. Державна служба інтелектуальної власності дає дещо скромнішу, хоча також суттєву оцінку рівня піратства у державних органах — близько 35% [5].

Це є однією з досить суттєвих загальних проблем, у першу чергу продуктивних компаній. Неврегульованість даного сектору правових відносин призводить до того, що продаж авторських прав відбувається, як правило, не за українським правом. Представники IT бізнесу віддають перевагу реєстрації за кордоном, що дає певні гарантії дотримання та можливості реального захисту прав інтелектуальної власності. Тому більшість "продуктивних" компаній надає перевагу реєстрації за межами України.

І нарешті, неправомірна діяльність з боку силових органів щодо окремих IT-компаній [9]. Низка обшуків, проведених в IT-компаніях протягом останнього року, демонструє інвесторам ще одну проблему — неконтрольованість українських силових структур. Це означає, що існує ризик непередбачуваного призупинення роботи компанії, а отже виникнення збитків і проблем, пов'язаних із поверненням інвестицій та отриманням прибутку. Зокрема, найбільш "яскравими" характеристиками 2015 року є:

- 170 позапланових перевірок в IT-компаніях;
- понад 30 обшуків в IT-компаніях з вилученням серверів, офісного та приватного обладнання за останні півроку (За оцінками Асоціації "IT України" завдані IT-компаніям збитки склали 10-20 млн дол. [3]);
- поверненням частиною компаній через суд обладнання і доведення незаконності дій правоохоронних органів;
- основною метою неправомірних дій є зупинення діяльності компаній шляхом незаконного вилучення серверів та іншого обладнання, а не копіювання інформації, з метою отримання хабарів.

Крім того, також негативно позначається в цілому на взаємовідносинах контрагентів і певне правове свавілля, з яким можуть зітхтнути іноземні інвестори в Україні в особистому порядку.

Наступна група ризиків носить техніко-економічний характер, серед яких, передусім, варто виділити проблеми пов'язані з оподаткуванням.

Слід зазначити, що податковий клімат України мало сприяє прозорості в сфері IT-підприємництва. Передбачалося, що наслідком змін у податковому законодавстві стане вихід багатьох фірм з податкової тіні та сплата ними податків. Проте окремі експерти досить критично оцінюють дану реформу в цьому контексті.

Наприклад, Коноваленко В. відзначає, що податкова реформа 2015 року повинна була скасувати значну частину пільг, вказаних у чинному Податковому кодексі. Втім, багато пільг залишилися, частина може бути повернена, наприклад, як ПДВ для IT-компаній, за яку представники IT бізнесу будуть відстоювати, як відзначає автор статті "всупереч здо-

ровому глузду і економічній доцільності". Він стверджує, що "збереження пільги по ПДВ неминуче призведе до банкрутства багатьох учасників ринку інформаційних технологій. Ця норма прописана в ПКУ таким чином, що суб'єкти підприємницької діяльності змушені укладати так звані удавані угоди, які неминуче призводять до зниження податкових зобов'язань з ПДВ" [7].

Свої висновки він пояснює на прикладі аналізу визначення понять "поставка програмної продукції" та "роялті", та відповідно укладання різних типів угод, за якими до 2014 року, в першому випадку пільга по ПДВ поширюється на операції з постачання програмної продукції на матеріальних носіях як товар; а в другому, на операцію по ліцензуванню програмної продукції, пільга з ПДВ не поширюється, так як вона не є об'єктом оподаткування ПДВ. Коноваленко В. зазначає, що з 1 січня 2015 були внесені зміни в поняття "роялті", і операція ліцензування програмної продукції для кінцевого користувача стала об'єктом оподаткування ПДВ, що стало основною причиною, через яку суб'єкти підприємницької діяльності стали укладати удавані угоди. Наприкінці, автор робить висновок, що для виключення проблем із заниженням податкових зобов'язань з ПДВ необхідно відмовитися від пільги по ПДВ для представників IT-бізнесу. З чим вони не погоджуються.

Наступним вагомим чинником цієї групи ризиків є відсутність передумов для розвитку продуктивних компаній і стартапів та недостатній розвиток внутрішнього ринку споживання IT-продукції.

Нині внутрішній ринок розробки програмного забезпечення можна оцінити лише в 10%. І саме вони, в першу чергу, постраждали внаслідок кризи. Основною причиною цього є девальвація гривні та скорочення витрат вітчизняних компаній на IT. Наприклад, за даними аналітичної компанії IDC, за перші 9 місяців 2014 року сумарний бюджет, виділений на інформаційні технології підприємствами основних галузей промисловості, скоротився на 40%, провідними операторами зв'язку — на 55%, найбільшими банками — на 26% [13]. В цілому, за оцінками аналітиків, внутрішній IT-ринок за підсумками минулого року "просів" приблизно на 45—50%. Крім проектів на внутрішньому ринку, у вітчизняних компаній було також досить багато клієнтів з Росії. Однак після загострення відносин між Україною та РФ частина українських розробників переорієнтувалися на європейських і американських замовників.

Група кадрових чинників пов'язана з дисбалансом попиту і пропозиції на ринку праці та недостатнім рівнем освітньої підготовки.

Кадрова криза в українській IT-галузі відчутна вже сьогодні. Високий рівень мобільності на ринку праці у сфері IT стимулює витік кращих кадрів за кордон нашої держави. Цьому додатково сприяють політична та економічна нестабільність в Україні. Згідно з результатами останніх опитувань спеціалістів IT-компаній, майже 70% із них готові покинути країну. Незважаючи на активність IT-компаній із впровадження освітніх ініціатив, загальний рівень випускників з профільних IT-спеціальностей демонструє тенденцію до зниження. Всупереч збільшенню кількості навчальних програм та курсів, на ринку праці IT відчувається дисбаланс попиту та пропозиції спеціалістів відповідної кваліфікації. Нині основною проблемою для українських IT-компаній є дефіцит працівників рівня middle/senior.

Вищезазначену тенденцію можна проілюструвати наступними даними. У вересні 2013 на одному з найбільших публічних сайтів, що розміщують вакансії в сфері IT — dou.ua, було опубліковано 900 вакансій і отримано 1100 відгуків. У вересні 2015 — 1500 та 4000 відповідно. Таким чином, кількість вакансій зросла на 60%, число кандидатів — в три рази [4].

Проте зростання кількості відгуків відбувалося за рахунок спеціалістів рівня джуніор і претендентів, які шукають першу роботу в IT, де на одну вакансію в середньому припадає 27 кандидатів. Для вакансій рівня middle/senior це співвідношення становить 4—5 кандидатів. При цьому основна частка компаній розміщує тільки вакансії middle і вище. З працевлаштуванням за кордоном пропонується 5% вакансій. Переважна більшість таких вакансій нині пропонують українські компанії. Зазвичай, це робота on-site в рамках чинного контракту або релокація у закордонний офіс, значно рідше — рекрутинг і аутстафінг [4].

Зазначений дисбаланс на ринку IT-спеціалістів обумовлений негативними тенденціями в на всіх рівнях національного освітнього сектору. На цей час наявність кваліфікованих

фахівців є істотною конкурентною перевагою українських ІТ-компаній на світовому ринку, яка може бути втрачена при зниженні якості фундаментальної і технічної освіти в Україні.

Зміна вимог шкільних програм і загальна криза середньої освіти призвела до значного зниження якості викладання математичних дисциплін. Як результат, зниження якості абітурієнтів вищих навчальних закладів. Крім того самі вузи мають значні проблеми з якістю надання спеціальної освіти. За опитуваннями DOU.ua, лише 15% випускників ІТ-спеціальностей оцінюють отриману в вузі освіту як критично цінну, 40% як досить цінну, 38% — як недостатньо цінну, і 7% — як зовсім марну. Найбільш цінними для їх майбутньої діяльності 49% визнали отримані в вузі навички роботи з інформацією та пошуку відповідей, і лише 27% — знання з базових дисциплін [12].

У червні 2015 було проведено опитування студентів українських вузів, що готують фахівців сфери ІТ, за результатом якого було сформовано рейтинг 15 ВНЗ та сформульовано наступні висновки [10]:

- найбільше задоволені освітою дизайнери і ТОП-менеджери. Найменш задоволені — програмісти та тестувальники;

- головна гордість нашої освіти — якісний професорсько-викладацький склад. Це відзначили всі вузи з ТОП-15, за винятком Вінницького національного технічного університету.

- працевлаштування своїх випускників забезпечують лише шість вузів з переліку. Студенти інших вузів відзначають відсутність співпраці з роботодавцями;

- головний недолік вітчизняних ВНЗ — застаріла програма навчання. Тільки 20% випускників і студентів вважають, що їм викладали актуальні курси навчальних дисциплін і давали їх достатньою мірою;

- жоден з передових українських технічних вузів не має сучасного технічного обладнання;

- 60% студентів стикалися з проявами корупції;

- приблизно половина випускників в цілому задоволені освітою, і ще половина шкодують, що витратили час на денну форму навчання.

У результаті, найближчими роками Україна може відчути значну нестачу кваліфікованих ІТ-фахівців.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи наведене вище, ми можемо зазначити, що успішний розвиток ІТ-сфери в Україні передусім пов'язаний з: створенням прозорих та стабільних правил ведення бізнесу та гарантуванням його безпеки; сприянням розвитку внутрішнього ринку, зокрема продуктивних компаній; забезпеченням якісної підготовки професійних кадрів для ІТ-сфери; формуванням позитивного ІТ-іміджу України; функціонуванням адекватної та прозорої фіскальної системи.

Література:

1. Special 301 Report 2016 [Електронний ресурс]/Office of the United States Trade Representative. — Режим доступу: <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf>
2. Айзенберг А. Конференція IT Weekend 2014 — Наслідки кризи в Україні для ринку IT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ignitejobs.com.ua/weekend-ukrainska-kryza-naslidki-dlya-galuzi/>
3. Збитки українських ІТ-компаній від обшуків силовиків в 2015 році склали \$10-20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://watcher.com.ua/2016/03/09/zbytky-ukrayinskyh-it-kompaniy-vid-obshukiv-sylovykiv-v-2015-rotsi-sklaly-10-20-mln/>
4. Ищенко М. Обзор рынка труда 2015: компании растут, зарплаты стоят, программисты едут [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/columns/jobs-and-trends-2015/?from=doufp>
5. Интеллектуальная собственность [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://itukraine.org.ua/intelektualna-vlasnist>
6. Коваль М. Як захистити інтелектуальну власність у сфері IT [Електронний ресурс]// Forbes Україна. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1411899-yak-zahistiti-intelektualnu-vlasnist-u-sferi-it>
7. Коноваленко В. Смерть или жизнь IT-отрасли в налоговом раю [Електронний ресурс]//Зеркало недели. Украина. — Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/promyshliennost/smert-ili-zhizn-it-otrasli-v-nalogovom-rayu-.html>

8. Крамар О. Рух за течією. Потенціал нових пріоритетних галузей [Електронний ресурс]/О. Крамар// Укр. тиждень. — №4 (428). — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/157110>.

9. Між прогресом і міліцією. Як харківські ІТ-компанії відбилися від ментовського безпредела [Електронний ресурс]//texty.org.ua. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62245/Mizh_progresom_i_milicijeju_Jak_kharkivski_ITkompaniji

10. Рейтинг вузов с ІТ-образованием, июнь 2015 [Електронний ресурс]// DOU.ua. — Режим доступу: <http://dou.ua/lenta/articles/ukrainian-universities-2015/?from=special>

11. Україна — найпривабливіша країна для аутсорсингу в Східній Європі [Електронний ресурс]// Огляд економіки України 2014 // American Chamber of Commerce in Ukraine — Режим доступу: http://www.chamber.ua/Content/Documents/-6273119612014_Chamber_Country_Profile_UKR.pdf

12. Україна обговорює лідерство в ІТ-сфері [Електронний ресурс] / Портал про вищу освіту в Україні Best Universities. — Режим доступу: <http://bestuniversities.com.ua/ua/osobistiy-rozvitok/ukrayina-obgovoryuie-liderstvo-v-it-sferi>

13. Український ІТ ринок впав на рівень 2009 року [Електронний ресурс]// Хрещатик. — Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4835/news/1418813585.html>

References:

1. Office of the United States Trade Representative (2016), "Special 301 Report 2016 [Електронний ресурс]/Office of the United States Trade Representative", available at: <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf> (Accessed 20 Aug 2016).
2. Ajzenberh, A. (2014), "IT Weekend Conference 2014", available at: <http://ignitejobs.com.ua/weekend-ukrainska-kryza-naslidki-dlya-galuzi/> (Accessed 20 Aug 2016).
3. Minchenko, O. (2016), "Losses of Ukrainian IT companies from searches of security forces in 2015 amounted to \$ 10-20 million", available at: <http://watcher.com.ua/2016/03/09/zbytky-ukrayinskyh-it-kompaniy-vid-obshukiv-sylovykiv-v-2015-rotsi-sklaly-10-20-mln/> (Accessed 20 Aug 2016).
4. Yschenko, M. (2015), "Labour Market Review 2015: the company grow, wages stand, programmers go", available at: <https://dou.ua/lenta/columns/jobs-and-trends-2015/?from=doufp> (Accessed 20 Aug 2016).
5. Association IT Ukraine (2016), "Intellectual Property", available at: <http://itukraine.org.ua/intelektualna-vlasnist> (Accessed 20 Aug 2016).
6. Koval', M. (2016), "How to protect intellectual property in the field of IT", Forbes Ukraina, available at: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1411899-yak-zahistiti-intelektualnu-vlasnist-u-sferi-it> (Accessed 20 Aug 2016).
7. Konovalenko, V. (2016), "Death Or life IT-industry in the taxes paradise", available at: <http://gazeta.zn.ua/promyshliennost/smert-ili-zhizn-it-otrasli-v-nalogovom-rayu-.html> (Accessed 20 Aug 2016).
8. Kramar, O. (2016), "The movement downstream. Potential new areas priortetnyh", Ukrains'kyj tyzhden', vol.4 (428), available at: <http://tyzhden.ua/Economics/157110> (Accessed 20 Aug 2016).
9. Voropaeva, D. (2015), "Between progress and the police. As Kharkiv IT companies affected by police arbitrariness", available at: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62245/Mizh_progresom_i_milicijeju_Jak_kharkivski_ITkompaniji (Accessed 20 Aug 2016).
10. DOU.ua (2015), "Rating universities with IT education, in June 2015", available at: <http://dou.ua/lenta/articles/ukrainian-universities-2015/?from=special> (Accessed 20 Aug 2016).
11. American Chamber of Commerce in Ukraine (2014), "Ukraine — the most attractive country for outsourcing in Eastern Europe", available at: http://www.chamber.ua/Content/Documents/-6273119612014_Chamber_Country_Profile_UKR.pdf (Accessed 20 Aug 2016).
12. Best Universities (2016), "Ukraine discusses leadership in the IT-sphere", available at: <http://bestuniversities.com.ua/ua/osobistiy-rozvitok/ukrayina-obgovoryuie-liderstvo-v-it-sferi> (Accessed 20 Aug 2016).
13. Khreschatyk (2016), "Ukrainian IT market has fallen to 2009 levels", available at: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4835/news/1418813585.html> (Accessed 20 Aug 2016).

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016 р.